

ЗЛОВИТИ НЕВЛОВИМЕ, або Чи можливо визначити сучасний неолібералізм?

Одним із парадоксів сучасності є проблема розмивання світових ідеологій і затуманювання їхніх витоків та принципів в умовах прискороеного цивілізаційного розвитку, який має передусім технологічні (нанотехнологічні), телекомунікаційні і гіпервиробничі ознаки. Загальні успіхи науково-технічної революції ХХ ст. і створення основ телекомунікаційної цивілізації ніби розчинили в собі суспільні основи для змагання різних ідей та принципів, які перед тим довго конкурували між собою у сферах розвитку форм та інституцій влади, демократії, культури, господарювання та соціального забезпечення. Після 1945 р. у вільному світі відбувся

поступовий занепад класичних політичних ідеологій, оскільки умови загального господарсько-технологічного прогресу, зростання рівня добробуту стирали гострі відмінності між ними, а практика демократизму доводила, що рівень розвитку країни залежить передусім від рівня її свободи в усіх сенсах та аспектах суспільного буття, від рівнів освіченості та громадянської мобілізованості. У ХХІ ст. людство увійшло з ілюзією, що динамічний технологічний та економічний прогрес є головною сутністю суспільного буття, що нібито категорично й вичерпно пояснив Френсіс Фукуяма своєю знаменитою працею «Кінець історії» (1992). Головною думкою американського філософа було ствердження, що ліберальна демократія західного зразка в основному перемогла після розпаду тоталітарного соціалістичного (комуністичного) блоку в усьому світі та є ідеальною формою для цивілізаційного розвитку планети, і цьому немає альтернативи.

Від 1990 року Україна вступила в широкий і активний діалог із Західним світом. Тоді майже цілком зникла комуністична то-

галітарна цензура в СРСР, стали масовими контакти українців із зовнішнім світом, почалося масштабне засвоєння західних інтелектуальних, ідейних та культурних вартостей. Передусім ми сприймали західний світ як простір достатку, великих економічних успіхів, максимальних демократичних свобод. До всього західного ми ставилися як до абсолютної альтернативи ненависному комунізмові. Часто українці не усвідомлювали, що сам Захід постав як цивілізація через складне переплетення різних філософських ідей, релігійних поривань та візій, ідеологій, які часами себе взаємозаперечували, змагалися між собою, створювали стрибкоподібні соціальні та культурні прориви, які кардинально змінювали обличчя цієї цивілізації. Захід *не був цілісністю*, як це ми собі уявляли.

Натомість останні 30 років принесли українцям багато розчарувань, кардинально відмінних вражень, сумнівів, пов'язаних з тим, що західні моделі політичного та соціального управління (ліберальна демократія), західні культурні віяння (маскультура та

естетика постмодернізму), західний етичний меркантилізм та прагматизм, які межували з цинізмом (мораль технократизму та плутократії), західний атеїзм (як спадок протестантської етики) поступово почали викликати в нас тривогу й критичність у сприйнятті. Відтак вже в 2000-і роки поволі визріла інтелектуальна потреба в аналітиці стосовно західних впливів. Однак її постійно «перекривали» політичні протистояння в українському суспільстві – «Помаранчева революція» 2004-2005 рр. і потім Євромайдан 2013-2014 рр., – які знову й знову створювали ілюзію, що «західні цінності просто були зіпсуті нашими доморощеними корупціонерами та крадіями», а «насправді західні моделі ефективно запрацюють, як тільки ми змемо цю нечисть». Але ось у 2014 р. ми цю нечисть змели, у 2019 р. ще «поправили» кардинальним голосуванням за нові сили й нові обличчя. Та проблеми не зникли: українське суспільство й надалі перебуває в стані громадянської атомізації та хаосу, українській нації бракує вольовитості та ідеалізму, українська економіка все така ж всуціль корумпована й

стагнізована патерналістськими впливами влади й олігархії. Чому? Адже ми ретельно вводимо всі західні приписи державно-правового регулювання соціального розвитку, ми слухняно виконуємо всі завдання щодо норм космополітичного розвитку нації, ми покірно замінили програму національного відродження й самоствердження українства химерою мультикультуралізму, як велів Захід. І таких «чому?» ще є багато.

Якраз однією зі спроб розібратися в причинах наших негараздів, промахів, пасток, перед якими опинилося українське суспільство, є ця книга професора Петра Іванишина, який вже віддавна займається проблематикою національного буття, політичними й культурологічними теоріями, намагаючись осмислити якнайширше параметри теперішньої української кризи. Книга присвячена темі неолібералізму як ідеології, про яку в Україні пишуть цілком мало, а ще – цілком уривчасто й хаотично. Науковець вибудував струнку систему пояснення головних світоглядних засад неолібералізму, його ідеологем, гносеологічних та аксіоло-

гічних оцінок цієї ідеології. Найважливіше, що український теоретик зробив спробу **цілісно охопити** неолібералізм як явище, відважившись заглянути в його правдиві джерела, про які сучасна українська наука або зовсім не веде мови, або викривлює тлумачення сутностей неолібералізму.

Цінним аспектом у дослідженні професора П.Іванишина є опис інтелектуальних джерел неолібералізму, що дозволяє зрозуміти не тільки його історію, а й логіку постановки. Відтак ми усвідомлюємо, що ця ідеологія є породженням як **масової культури**, яка утвердилася в Західному світі від кінця XIX ст., так і **великого капіталу**, який цілковито опанував Західний світ після Другої світової війни. До ідей неолібералізму Захід йшов протягом століть. Спочатку головним стимулом від доби Відродження стали настрої **гуманізму** та **раціоналізму**, які утвердили гордість людини супроти Бога. Паралельно цивілізацію Заходу охопили посилені процеси **крамарства** та **фінансового гіперрозвитку**, які перетворили її на потужне ядро глобального меркантизму та

практицизму як соціальної етики. Наступним етапом стала *матеріалістична та спекулятивно-цициєнцістська* філософська думка XVII – XVIII ст. – від Спінози до Кондорсе, – яка поширила цінності індивідуалізму (потім егоїзму), апатризму (відтак космополітизму), етику визиску (тож утилітаризму), філософію прогресу (а відповідно й антирелігійності). Сумарно ці ідеї нанесли відчутний удар принципам та вартостям традиціоналізму, ідеалізму й християнства, на яких стояло західне суспільство від доби Середньовіччя. Паралельно були розвіяні ідеали лицарства й шляхетності, ерархії та елітарності, героїки й духовності, які формували західну людину протягом віків. Таким чином європейське суспільство прийшло до Великої Французької революції кінця XVIII ст., яка перевернула своєю енергетикою й ідейними впливами весь європейський континент. Протягом XIX ст. раціоналістичні та матеріалістичні філософські школи, передусім ідеологічні системи А.Сен-Симона, Л.Фоєрбаха, Л.Бюхнера, К.Маркса, Дж. Бенґама, Дж. Міла, М.Баку-

ніна, П.-Ж. Прудона, О.Бланкі атакували європейський ідеалізм з різних боків, створюючи широку панораму спокусливості думки й виховуючи покоління цинічних прагматиків та революційних терористів (численні групи й середовища соціалістичних та анархістських насильників). В умовах масової освіти, що охопила тоді європейський континент, поширення таких думок стало закономірністю й фатумом одночасно. Прямолінійні, доступні, приземлені способи трактування дійсності, зазвичай, поширюються легше. Європейська людина відтак опинилася перед безмірними спокусами пояснювати буття схематично й спрощено. Так виникли й набули ваги ідеології лібералізму й соціалізму, марксизму й анархізму, які нацьковували маси проти традиційних вартостей і руйнували духовні засади людства. І знову ж: паралельно гігантські темпи розвитку західного капіталізму полегшували ці процеси: мільйони людей виявилися в лещатах великого виробництва, банківських спекуляцій, всесвітньої системи торгівлі, масової пауперизації і це